

PÄÄOMALLA EI OLE ISÄNMAATA, ENTÄ MEILLÄ?

David Ricardo muotoili 1800-luvulla ajatuksen ”komparatiivisesta kustannushyödyistä”. Sen mukaan englantilaisten kannattaa keskittyä tuottamaan kankaita ja portugalilaisten viiniä, jos kankaita tuottavan työn tehokkuus on edellisessä maassa jälkimmäistä suurempi ja viiniä tuottavan työn tehokkuus jälkimmäisessä maassa edellistä suurempi. Näin on, koska jos kummassakin maassa keskitytään tekemään sitä, mitä osataan parhaiten ja halvimmalla, sekä englantilaiset että portugalilaiset saavat samalla työmäärällä enemmän ja parempia viinejä ja kankaita. Englantilaiset voivat nimittäin ostaa ylijäämäkankaillaan portugalilaisilta viinejä ja portugalilaiset ylijäämävineillään englantilaisilta kankaita. Siksi ulkomaankauppaa kannattaa käydä myös sellaisilla tavaroilla, joita osattaisiin valmistaa kotimaassakin.

Kansainvälisen vapaakaupan toteuttamiseen tähtäävät toimet vuonna 1948 solmitusta GATT-sopimuksesta Maailmankauppaorganisaation (WTO) perustamiseen vuonna 1994 ovat nojautuneet ajatukseen komparatiivisen kustannushyödyn kaikkia osapuolia hyödyttävästä vaikutuksesta. Valtioiden systemaattinen kaupan esteiden purkuun tähtäävä politiikka onkin tuottanut tulosta: vuonna 1995 jo viidennes kai-

kista maailmanlaajuisesti tilastoiduista tavaroista ja palveluista myytiin ja ostettiin yli valtiorajojen.

Reaganin neuvonantajan Milton Friedmanin ja Thatcherin oppi-isän Friedrich A. Hayekin nimiin 1980-luvun alusta alkaen vannonut monetaristinen talouspolitiikka on radikaalisoitu versio tästä ajattelutavasta. Se rakentuu kolmen uusliberalistisen talouspoliittisen instrumentin varaan: säännöstelyn poisto, liberalisointi, yksityistäminen. Ajatuksena on, ettei valtioiden tule puuttua talouden toimintaan, koska taloudessa itsessään on mekanismit, jotka johtavat tuotannon optimaaliseen jakautumiseen komparatiivisen kustannushyödyn periaatteen mukaisesti. Kirjassaan Globalisaatioloukku (Vastapaino 1998) Spiegel-lehden toimittajat Hans-Peter Martin ja Harald Schumann kuitenkin väittävät, että sekä uusliberalistiset talouspolitiikat että heitä vähemmän hurmahenkiset vapaakaupan puolustajat ovat päättelysäänteen tehneet kohtalokkaan virheen. Ricardo kirjoitti: ”Kokeemus on osoittanut, että ihmisten epävarmuus ja haluttomuus jättää synnyinmaansa ja luottaa vieraaseen hallitukseen, estää pääoman muuttoa”. Niinpä idea komparatiivisesta kustannushyödyistä perustui siihen olettamukseen, että vaikka tavarat ja palvelut liik-

kuvat, pääomat eivät ylitä valtiollisia rajoja.

Tänään pääomat kuitenkin liikkuvat ja vieläpä reaaliajassa. Tämän vuoksi vapaakaupan tuottama komparatiivinen kustannushyöty ei lisää ”kansojen varallisuutta”, kuten Ricardo vielä saattoi Adam Smithin poliittisen taloustieteen traditiiossa työskennellen ajatella. Sen sijaan se lisää pienen transnationaalisten korporaatioiden johdosta ja omistajista sekä valuuttamuutoksilla vetoa lyöviä sijoittajista koostuvan ylikansallisen eliitin varallisuutta. Tämä eliitti kykenee kiristämään valtioilta verohelpoituksia ja osallisuutta tuotannon investointeihin sekä työntekijöiltä palkanalennuksia uhkaamalla sijoittaa sinne, missä se on edullisinta. Seurauksena on yhteiskunnallinen kurjistuminen ja polarisoituminen olosuhteissa, joissa tuotannon tehokkuus ja sen tuottama rikkaus kuitenkin kasvavat.

Tässä Globalisaatioloukun idea pähkinäkuoressa. Idean ympärille Martin ja Schumann ripustavat vakuuttavan kavalakadin yhteiskunnallisia seurauksia kuvittavia yksittäisten kehityskulkujen kuvauksia. Yhdessä tuotanto- ja kommunikaatioteknologioiden päätä huimaavan kehityksen kanssa pääomaliikkeiden vapaus tuottaa ns. 20:80-yhteiskunnan. Tuotanto nimittäin yhtäältä ko-

neistuu ja toisaalta hakeutuu sinne, missä työvoimakustannukset ovat matalat. Tämä johtaa kehittyneissä teollisuusmaissa sellaisen tilanteen syntymiseen, jossa joka viidennellä halukkaalla on työtä ja keskiluokat ovat hävinneet. Globaalisti tarkasteltuna tässä tietyksi on uutta vain se, että 20:80-jako toteutuu myös kehittyneissä teollisuusmaissa. Maapallon mitassahan on jo kauan ollut totta, että yksi viidennes väestöstä käyttää neljä viidennestä resurssista.

Ei kuitenkaan riitä, että meiltä menevät työt ja jäljelle jäävien töiden palkat määräytyvät globaalissa hintakilpailussa, joka painaa palkat alas. Lisäksi ekologiset ongelmat moninkertaistuvat, kun tuotanto siirtyy maihin, joissa ympäristönormisto on heikosti kehittynyt. Tilannetta pahentaa vielä se, että uusi tuotanto näissä maissa toimii elintasoa nostavana piristysruiskeena kulukselle, minkä vuoksi mm. autojen määrä tulee moninkertaistumaan.

Lisäksi pääomaliikkeiden vapaus tuottaa laajamittaista valuuttakeinottelua. Pankkitoiminnan tarjoamat voitot ovat moninkertaiset verrattuna tuotantoon ja palveluihin investoituin pääomiin. Siksi osakekauppa ja valuuttakeinottelu houkuttelevat kaikkia sijoittajia, joilla on käytettävissään suurehkoja summia. Ongelma ei tässä ole vain se, että rahan siirtäminen korista toiseen ja taas takaisin ei tuota mitään, vaan ennen kaikkea se, että tällainen laajamittainen korista toiseen siirtely heiluttelee valtioita. Ei ole vain niin, että transnationaaliset korporaatit kiristävät valtioilta verohelpoituksia, heikennyksiä työvoim-

maa suojaavaan lainsäädäntöön ja ympäristönormistoon uhkaamalla siirtää tuotantoaan ja voittojen ulosmittausta maasta toiseen. Lisäksi George Soroksen kaltaiset pelurit murtaavat valuuttoja pikavoittojen toivossa siellä missä pystyvät.

Tämä kaikki on ihmisten ja luonnon kannalta tuhoisaa. Lisäksi se on jopa pääomia omistavien ja hallinnoivien eliittien kannalta lyhytnäköistä, koska valtiojärjestelmä kuitenkin viime kädessä on se poliittinen voimatekijä, joka rauhoittaa markkinoille tilan toimia. Niinpä valtioiden murtuminen merkitsee tulevaisuudessa loppua myös markkinoiden riemusaatolle. Maapallo suistuu sotiin ja anarkiaan ja kaiken lisäksi tämä tapahtuu ekokatastrofin oloissa.

Martinin ja Schumannin kirja ei ole yhteiskuntatieteellinen tutkimus, kuten pääosin sanoma- ja aikakauslehtiartikkeleista sekä haastatteluraporteista koostuvasta lähdeluettelosta on helppo havaita. Sen sijaan se on tutkivaa journalismia – parhaimmillaan, voisi sanoa. Kirjoittajien tavoitteena on tarjota taloussivujen päivittäisille uutisille tulkintakehys, joka liittyy ne meneillään olevan ison yhteiskunnallisen murroksen perspektiiviin.

Ei ole epäilystäkään siitä, että kirjoittajat onnistuvat tässä tavoitteessaan. Silti heidän esittämänsä tilannekuvaus ei sinänsä ole mitenkään täysin uusi. Voimme lukea esitetyn kuvauksen elementtejä vaikkapa Kurt Vonnegutin Sähköpianosta (1952), André Gorzin esseistä (esim. Eläköön työttömyys! KSL, 1982) tai William Gibsonin tulevaisuudenkuvitelmista (esim. Neuromancer, Ace Books, 1984). Tutkimuk-

sellisemmin orientoituneista puheenvuoroista mieleen tulevat mm. Leninin imperialismiteoria, Manuel Castelsin *The Information Age* (Blackwell, 1996–1998) ja Kari Polanyiin *The Great Transformation* (Beacon Press, 1944). Näistä viimeinen tarjoaa kiinnostavimman vertailukohtaan.

Polanyi kutsui markkinayhteiskunnaksi sitä, mitä Martin ja Schumann kutsuvat globalisaatioloukuksi. Hän katsoi rajoittamattoman markkinayhteiskunnan muodostaman markkinoiden ”saatanallisen myllyn” jauhavan hajalle yhteiskunnallisen prosessin perusedellytykset, ihmiset ja luonnon. Polanyi ei siis kiistänyt tehokkuuden lisääntymistä sinänsä, mutta hän katsoi sen rajoittamattoman markkinaperiaatteen alaisena toteutuvan muodossa, jota ympäröivän yhteiskunnallisen todellisuuden perusrakenteet eivät kestä. Siksi se kaikkialla nostatti yhteiskunnallista itsepuolustusta ilmentäviä vastareaktioita, jotka kiersivät valtion tehtävien määrittelyä. Näiden vastareaktioiden kolme pääasiallista muotoa olivat sosialismi, fasismi ja New Deal -politiikka. Näistä Polanyi asettui vuonna 1944 kirjoitetussa kirjassaan kannattamaan viimeistä eli, niin voimme jälkikäteen tulkita, länsimaista hyvinvointivaltiota.

Polanyi sai mitä halusi. Vähintään ”öljykriisiin” (1973) saakka länsimaiset valtiot, Pohjoismaat etunenässä, rakensivat yhä kattavampia tasaus- ja turvajärjestelmiä. Martin ja Schumann kuitenkin kertovat meille, että viimeistään 1980-luvun alusta alkaen länsimainen hyvinvointivaltio on ollut ankaran fundamentalistikapitalistisen hyökkäyksen

kohteena. USA:ssa taistelu on jo hävitty. 20 viime vuoden aikana työvoiman hinta on mm. uhkaamalla siirtää tuotantoa Meksikoon painettu ennennäkemättömän alas samalla, kun keskiluokka on kurjistunut ja yhteiskunta polarisoitunut. Kaikki on tapahtunut osakesijoittajien ja kuluttajien lyhytnäköisten intressien ajamiseksi. Tehokkuus onkin lisääntynyt näin mitaten ja saneerattujen yritysten osakkeiden vuosituotot liikkuvat 10 prosentin tuntumassa. Samalla on kuitenkin poljettu työntekijöiden pitkän tähtäimen intressejä ja siksi yhteiskunnan perusrakenne murtuu. Rikkaat muutavat linnoitettuihin yhteisöihin, keskiluokka köyhtyy ja köyhät kurjistuvat. Yhteiskunta brasilianisoituu.

Nyt sama prosessi on käynnissä Euroopassa. Iso-Britannia on jo hyvää vauhtia matkalla samaa tietä kuin USA (ellei kirjan kirjoittamisen jälkeen valtaan noussut Blairin hallitus onnistu muuttamaan muuta kuin brittien fiilikset). Muutkin Euroopan hallitukset ovat pakotettuja taipumaan pidemmällä tähtäimellä, koska niiden itsensä harjoittama vapaakauppapolitiikka on jättänyt ne aseettomiksi transnationaalisen bisneseliitin kiristytksen edessä. Ei ihme, että Martinin ja Schumannin on pakko asettaa Leninin kysymys: mitä on tehtävä?

Useimmat tähän kysymykseen tänään esitettävät vastaukset puoltavat paluuta protektionistiseen tullipolitiikkaan. On piristävää, etteivät Martin ja Schumann etsi vastausta tältä suunnalta. Sen sijaan

heidän vastauksensa on maltillisen vaaleanpunainen ja neonvihreä EU:n vahvistamisen ohjelma. *EMU on toteutettava*. Seurauksena on euron muodostuminen niin vahvaksi valuutaksi, ettei sitä vastaan enää voi keinotella, vaan päinvastoin Europankki voi halutessaan muuttaa talouden toimintaympäristöä samaan tapaan kuin USA:n keskuspankki on tavan takaa tehnyt II maailmansodan jälkeen. Lisäksi ns. *Tobinin vero* valuuttakaupasta ja euroluotoista Euroopan ulkopuolisille pankeille hillitsisi valuuttakeinottelua. Keinoja transnationaalisten korporaatoiden harjoittamaa kiristystä vastaan puolestaan antaa *EU-lainsäädännön ulottaminen verotukseen*, minkä seurauksena valtioiden välinen verokilpailu poistuisi EU:n sisältä. *Euroopan yleisyysvero* leikkaisi liikarikkaiden kulutuksesta siivun valtioille ja *verotuksen painopisteen siirto luonnonvarojen ja resursien käytön verotukseen* nostaisi ihmistyön tarvetta sekä linjaisi tuotannollista järjestelmää ympäristöystävällisempään suuntaan. Iskukykyisen *EU-organisaation luominen ammattilistoille* liike-elämän lobbareiden vastapainoksi ja koko AY-toiminnan painopisteen siirtäminen kansalliselta tasolta unionin tasolle on tavoite, jonka on määrä parantaa työntekijöiden näkökulman huomioon ottamista.

Näiden tavoitteiden toteuttamisen muutosvaikutus olisi melkoinen. Siksi ne ovat kaikki poliittisesti kiistanalaisia. Silti ne ovat samaan aikaan kaikki myös suhteellisen rea-

listisia tavoitteita. Toiveajattelun puolellakin kirjoittajilta löytyy ohjelmallisia lausumia. EU:n päätöksentekorakennetta tulisi demokratisoida, kansalaisyhteiskuntaa tulisi eurooppalaistaa ja demokratisoida eikä sääntelyä saisi missään purkaa ilman takuita siitä, että sosiaaliset suojaverkot ovat olemassa. Lisäksi WTO:n puitteissa olisi säädettävä lapsi- ja orjatyövoiman käytön sekä ekologisesti kuluttavan tuotannon kieltävät sosiaaliset ja ekologiset standardit maailmankauppaan (USA oli itse asiassa valmis tähän WTO:n perustamisneuvotteluissa, mutta se ei saanut puolelleen edes EU:n keskusmaita!). Hyviä tavoitteita kaikki neljä, mutta epäilenpä, että niiden toteutumista saamme odottaa vielä kauemmin kuin edellä lueteltujen kuuden muun.

Martinin ja Schumannin 10 kohdan ohjelma ei ratkaise kaikkia huolen ja ahdistuksen aiheitamme. Silti ohjelma ja sen perustelut vastaavat jokseenkin hyvin niitä syitä, joiden vuoksi itse asetuin aikoihin kannattamaan Suomen liittymistä EU:hun (Onko Amerikka totuus Euroopasta? Hanki ja jää, 1992; luku 9) ja joiden vuoksi myös Euroopan rahaliitto mielestäni olisi riskeistä huolimatta toteutettava. En siis saata kätkeä sympatioitani. EU:sta ei ehkä ainakaan minun sukupolvelleni vielä kunnolla ole isänmaaksi, mutta suojamuuri villiintyneitä pääomia vastaan siitä kyllä voidaan tehdä niin työväenkysymyksen kuin ympäristökysymyksenkin suhteen.

RISTO HEISKALA